

OTOBİYOGRAFİ VE ROMAN / OTOBİYOGRAFİK ROMAN

Her Roman Otobiyoğrafiktir - Otobiyoğrafik Olan Roman Yoktur

*Mehmet NARLI**

ÖZET

Bu çalışmada roman, otobiyografi, otobiyoğrafik roman kavramları üzerinde durulmaktadır. “Her roman otobiyoğrafiktir” ve “Otobiyoğrafik olan roman yoktur” şeklindeki iki ana önerme kendi içinde tartışılıyor. Birinci önermede tartışılan alt önermeler şunlar: 1. Gerçek bir insan, yazar olarak kendi hayatını yazarak tekrar kurar ve kurduğu hayatı kendileştirir. 2. Kendi hayatından yola çıkarsa da roman nesnelliği içinde yazar, kendini nesnelleştirmek durumundadır. 3. Bir yazar, yazarak kendini var edebilir ve romanı kendini arayan ruhun öyküsü olarak görebilir. 4. Romanda, yazarın gerçek hayatına ait hiçbir iz bulunmasa bile, her roman, bir benliğin muamması olarak görülebilir. İkinci önermede ise, ana hatlarıyla şunlar tartışılmaktadır: 1. Bir insanın tek ve parçalanamaz hayatı romanda anlatılamaz. 2. Otobiyoğrafik bilgiye dayanarak yapılan roman çözümlemesi, daima içinde yanlışlıklar bulunduracaktır. 3. Yazar, kendini kurgusallaştırırken aslında kendi bireyselliğini saklayabilir. 4. Romandaki insanın tanımlanabilmesi, okurla tamamlanabilecek bir şeydir.

Anahtar Kelimeler: Roman, otobiyografi, Otobiyoğrafik roman

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, metenar@yahoo.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

**AUTOBIOGRAPHY AND NOVEL / AUTOBIOGRAPHICAL
NOVEL****SUMMARY**

Some views (or propositions) on autobiography and novel relation are set forth. Each proposition is tried to prove in its context in this article. The aim is to show that the opinions that there exist opposite views in the relations between autobiography and novel and these views are appropriated as they are, are disputatious. The relation between writer and writing is connection that is created by changing every other. So, it is not possible to classify which one is autobiographical, one not.

Key words: Novel, autobiography, autobiographic novel.

Giriş

Olaylarını, kişilerini ve düşüncelerini, yazarla birebir ve doğrudan ilişkilendirebildiğimiz kurgusal metinlere otobiyografik roman denile geldiği doğru. Böyle açık bağıntılar kurulamayan romanlara -otobiyografiden bağımsız olduğu düşünülmesi bile-bu isim verilemiyor. Oysa anlatıya dayanan bir metni, yazarının kendine uyguladığı bir terapi gibi algılayıp simgesel veya göstergesel kazılar yaparak ulaştığımız şey otobiyografiden başka bir şey midir? Ulaştığımız şey yazarın biyografisidir dersek; cevaplama-mız gereken başka bir soru çıkar ortaya: Metnin mekânının, zamanın, problem alanının yazarla ilgilerini kurduk diyelim; artık bu mekânın ve zamanın yazara ait olduğunu nasıl iddia edeceğiz? Kelimeler, imler, simgeler, bütün bunların oluşturduğu anlamsal dizge veya yazınsal dil kimindir? Yazar, bir romanda kendisini başkalarının hayatlarına mı katmaktadır; yazma dediğimiz deneyimde, başkalarındaki kendisini mi aramaktadır? Yazarın bilinç içi diyebileceğimiz, görülebilir, test edilebilir aktarımlarını biyografi sayarsak, bilinç ötesi ve bilinç dışı deneyimlerini ve aforizmalarını biyografi dışı saymak mümkün olacak mıdır? Diğer taraftan yazar,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

yazarken kendini yeniden kurduğuna göre, her roman yeni bir otobiyografi anlamına da gelmeyecek midir? Otobiyografi, yaşamış öznenin görünme alanı olabileceği gibi, saklanma alanı niçin olmasın? Uzatmayalım, hayatla roman, olgusal olanla kurgusal olan, var olanla var sayılan, çok yapılı, çok katlı, karmaşık bir "birlik" koyuyor önümüze.

Her Roman Otobiyografiktir

Birinci Önerme: Bazı yazarlar yaşadıklarını önemli ve anlatılmaya değer buldukları için, kendilerini -gizlenmeye gerek görmeden- romanlarına konu yaparlar. Bu şekilde hayat hikâyesini yazan insan, daha çok tarihsel zamandan hatırladıklarını anlattığı için, hayatla romanın, gerçeğe düşün çok katlı ve karmaşık birlik oluşturduğuna dikkat etmez; yaşanmış olana benzer bir zaman kurar metinde. Bir yazarın ilk romanlarında özellikle bu yolu seçmesi, öznenin ilkin kendini önemli ve ilginç kılma, "ben buradayım" deme çabasıyla ilgilidir. Otobiyografik gerçeği düzenlemekle, hem "bilinen bir kimlik" olmayı istemekte, hem de bu kimliğe sahip olmayı denemektedir. Yaşanılmışlığı yeniden kurma ve onu yönetme yeteneği, ona bu güveni verecektir. Bu kimlik ve güven arayışı birbirine bağlı iki amaca yönelir: "Bunları yaşayan benim, bu deneyimlerimle özel bir varlığım" demek; ikincisi, "bu özel varlığımın içinde olduğum hayata öneriler sunma hakkına sahibim" demektir.

Orhan Kemal ve Maksim Gorki, ilk romanlarında, ekmek uğruna her türlü zorluğa, zorbalığa direnen, hayatlarını katı ve acımasız alışkanlıkları ile sürdüren insanların arasında yaşayan Orhan Kemal'i (Mehmet Raşit Ögütçü) ve Maksim Gorki'yi anlatırlar. Bu iki "küçük adam", yaşadığı devrimin siyasi ve sosyal sancuları henüz hafiflemeye başlamış; ama kapitalist ekonomik anlayışın acı izlerini de görmeye başlamış Türkiye'yi ve Çarlık düzeninin yoksullaştırdığı acılı Rusya'yı yalnızca gözlemlemekle kalmamışlar, bu sancılı değişimlerin içinde en çok etkilenenler olarak yer almışlardır. İçinde buldukları toplumsal katmanın üniversiteleri, onlara deneyimler kazandırmıştır. Bu haliyle Gorki, devrime gebe kalmış Rus yoksullarının, köylülerinin devre dışı bırakılanların sancularını; Orhan Kemal de, ırgatlıktan işçiliğe, ağa-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

lıktan patronluğa geçişin beslediği çelişkilerle bunalan Türkiye'nin acılarını duydukları için söz sahibi olmaları gereken tanıklardır. Bu tanıklarının aylıklıktan sıyrılarak, zorluk ve zorbalıklara direnerek birer "işçi" olmaları, okumaya başlamaları ise "öneriler"dir. Tanıklık ve öneri, yazarların, Sartre'ın dediği gibi somutu, yaşamı, diyalektik kavgayı görmelerine; hayatı, üretim güçleri ve üretim araçları arasındaki o genel çelişkilere göre yaratmalarına (Sartre 2000: 124) imkân verir. Ancak yazdıkları romanlarda kendilerini gizlemeden anlatanlar, her zaman kişisel yaşantılarını, tanıklıklarını nesnel bir deneyim haline getirerek toplumsal bir devinim halinde yansıtmazlar. Tersine olabildiğince kendilerinde kalarak, - Füsün Akatlı ve Hasan Öztoprak'ın romanları gibi- ya kendilerini kutsallaştırırlar ya da fetişist talebe cevap vererek mahrem kapılarını açarlar. Bu tür romanlarda okurun tutumu, Gorki ve Orhan Kemal örneklerindeki romanlar karşısındaki tutumundan farklıdır. Okur ele geçirdiğini sandığı bilgilerle, kendi hayatından ötelenmek gevşekliğine ulaştığı gibi, cürm-i meşhut yapma imkânına da kavuşur. Gizlenmeyen otobiyografik kimliğin yaşanmış gerçeklik sunumunun, Hıristiyanlığın getirdiği itiraf arınmasıyla doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamak gerekir. Otobiyografinin bizden çok batıda kendine önemli bir yer edinmesi buna bağlıdır.

İkinci Önerme: Bazı yazarlar, romanın yoğun ve gerçek bir yaşantıdan doğması gerektiğine inanır ancak bu yaşantının nesnellik kazanarak (toplumsallaşarak) bir biçime ulaşması (Fischer 1990) gerektiğini düşündükleri için kendilerini, isimlerini gizleyerek romanlarına koyarlar. Biyolojik ve kültürel yaşanmışlığın sahipliğini üstlenmemek, otobiyografik gerçek ile sanatsal gerçeğin farklı şeyler olduğunu kavramaya bağlı olabilir. Hayatla roman arasında yalnızca estetik boşluk yoktur; her şeyden önce roman, bitmiş bir birlik; hayat ise, uçları açık bir zamandır. Otobiyografik kimliğin gizlenmesi, yazarın, bilgi, kültür ve deneylerden oluşan kendi yaşanmışlığını kesinlik olarak sunmaktan çekinmesiyle de ilgili olabilir. Sanki otobiyografik kimlik, tartışıldıktan ya da onaylandıktan, kaygılarını giderdikten sonra "o benim" diyecektir. Alev Alatlı'nın Orda Kimse Var mı seri romanlarının ilkinin (Yaşasın Ölüm) yayımlandıktan sonra yaptığı konuşmalar, ileri sürdüğü tezler, okura, "Günay Rodoplu'da beni izliyorsunuz" iletisini gönderir. Daha da ötesi birçok yazar, romanlarından sonra hatıralarını

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

yayınlayarak, okurun romanlardaki yazarı bulmalarına kolaylık sağlarlar.

Üçüncü önerme: Bazı yazarlar, romanın kendini arayan ruhun öyküsü olduğunu düşünürler; onlara göre roman zaten anlatsal bir 'ben'dir. Romanı, "kendini tanımayı öğrenmek için dünyaya giden, kendini sınamak için serüvenler arayan ve kendi özünü bulmaya çalışan bir ruhun öyküsü" olarak tanımlayan Lukas (Lukas 2000: 117), yazarın otobiyografik anlatım dürtüsünün "öz yaratım" amaçlı olduğunu söylemek ister. Genetiğin, çevrenin, ruhsal süreç ve deneyimlerin "öz kültür" olarak yaratılması için, yazar, estetik bir düzenlemeye ihtiyaç duymaktadır. Brunner, deneyimi düzenlemenin, gerçekliği inşa etmenin, hafızada temsilcileri organize etmenin, algısal dünyayı süzgeçten geçirmenin iki biçimi olduğunu söyler: Paradigmatik biçim ve anlatım biçimi. (Randall 1999: 98) Birincisi mantıklı hipotezlerin rehberliğinde iyi kuramlara, sağlam çözümlere, mantıksal kanıtlara ve ampirik keşiflere; ikincisi, iyi hikayelere, etkileyici dramalara götürecektir. Otobiyografik yaratımın, birincisinde felsefeyi ve diğer bilimleri; ikincisinde hikâyeyi doğurduğu açıktır. Bu yanıyla her hikâye anlatsal bir "ben'dir. Örneğin Huzur ve Tutunamayanlar romanlarında, hikâyeler, özünü yaratma süreci içindeki Tanpınar'ın ve Oğuz Atay'ın anlatsallaştıran "ben"leridir. Tanpınar, İhsan'da düşünsel, ruhsal ve yaşamsal bütünlüğü; Suat'ta modern insanın kuşku, saplantı ve değer yitimini; Nuran'da, estetiği, sanatların birliğini ve mekânın taşıyabileceği ruhu; Mümtaz'da ise bunların nasıl birleşip bir bütün oluşturabileceğini yaratırken, kendini yaratma sürecini anlatır. Tutunamayanlar'da Oğuz Atay, yaşamsal gerçeklik ile ideal kurgu arasında sıkışıp duran; sıradanın ve kötünün başarısını acı bir tebessümle karşılayan; iyinin kimliksizliğini veya kimlik yitimini gören; hem görünenin hem de görünmeyenin arkasındaki ağır ve değişmez kütleyi içinde taşıyan, iddia ve hiçlik arasında beyni ve ruhu çatlayan kişinin hikayesinde kendi varlığının yaratılmasını görür adeta. Bu özelliklerinden dolayı bu romanlarda otobiyografik hafızadan çok, otobiyografik yaratmayı izleriz.

Dördüncü önerme: Milan Kundera'nın dediği gibi romanda yazarın biyografisine ait hiçbir uygulanabilir bilgi olmasa bile, bir çağa ilişkin bütün romanlar benliğin muammasıyla ilgili-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

dir (Randall 1999:98). Suçları, masumlukları, tutkuları, sıradanlıkları, korkuları ile çağının imgelerini taşıyan Dostoyevski'nin insanları, ruhsal bağlamda Dostoyevski'ye götürürler bizi. Sadece bizi mi? Evrenin düzenini bir roman örneğinde bulan felsefeci de her halde Dostoyevski'nin insanlarından geçerek Dostoyevski'yle ilgilenecektir. Örneğin Yer Altından Notlar'da kendini yapayalnız, kötü, bencil, mağdur edilmiş, hasta, kimliksiz, merhametli, kızgın olarak anlatan kişi bir yandan modernizmin St Petersburg'da yansıyan ruhunu bir yandan da Dostoyevski'nin benliğinin muammasının anlattığıdır. Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde zaman algısının değişmesiyle aslında hikâyesi değişen toplumu gördüğümüz doğrudur. Ama romanı okuyan hangi insan, bu romanın Tanpınar'ın kozmik uyum arayışlarının metaforik bir öyküsü olmadığını düşünür? Elbette bu roman ya da Huzur romanı, geçmiş, an ve gelecek denkleminin ortasında yer alan, "zamanın ne içinde ne dışında" olan Tanpınar'ın sezgisel işaretlerle anlamı ya da yazgıyı aramasıdır. Burada şu söylenebilir: Otobiyografik metin, zaman dizimseldir; Tanpınar gibi zamanı döngüsel olarak algılama yolundaki bir yazarın yazdıkları nasıl otobiyografik olabilir? Böyle bir soruya, otobiyografinin kendisinde "zamanın temsili ve kavramsallaştırılması için bir metafor olma özelliği" (Yakın 2003: 137) taşıdığı cevabını verebiliriz.

Tez: Öyleyse bütün romanlar otobiyografiktir.

Otobiyografik Olan Roman Yoktur

Birinci önerme: İnsanın doğumla ölümü arasındaki hayatı, tek ve parçalanamaz bir öykü olduğuna göre ve bu tek öyküyü bütünüyle anlatan bir roman bulunmadığına göre otobiyografik roman yoktur. Bireyin kesintisiz hayatını anlatan bir öykü yazmanın imkânı olmadığına göre, otobiyografik iddia "hatıralardan seçmeler"e dayanacaktır. Yazar bu seçmeyi yaparken bir anlatı kurmakta olduğunun ya da anlattığı şeyle yeni bir kimlik oluşturduğunun farkında değilse yazdıkları zaten roman değil hatıra olacaktır; farkındaysa yazdıkları otobiyografi değil roman olacaktır. Romandaki bütünlük, hayatın kesitlerini aşar niteliktedir çünkü. Bir anlatı metninde otobiyografik bilginin kullanılmış olması onun otobiyografik roman olduğunu göstermez; bir balık resminin balık

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

olmaması gibi. Balığın resim gibi “estetik bir süreç” olduğunu kim söyleyebilir ki! Tahsin Yücel, “yaşadığınızı bu derece ilginç buluyorsanız ne diye bir düşlem ürünü gibi sunmak istiyorsunuz” (Yücel 1997: 116) diye sorarken, bireyin, hayatını roman olarak düzenlemeye başlar başlamaz aslında hayatından uzaklaştığını belirtir. Okurun, bir romanı, bir insanın belirli yaşanmışlıklarını edilgen biçimde öğrenmek için okuması, her halde yaratıcılığını gölgeleyecektir ve herhalde roman okuyan kişi, okudukları ile yazarın biyografisini test eden bir müfettiş olmak istemeyecektir.

İkinci önerme: Otobiyografik bilgiye güvenerek yapılan sosyolojik, psikanalitik, kuramsal kesinlemelerin doğurduğu sorunlar ortaya çıktıkça, otobiyografik roman sınıflandırması için eldeki ölçütler anlamını yitirmektedir. Çünkü yaşanmışlık tekrar edilemez. Bir anlatı metninde geçmiş, an ve gelecek birbirinin içine girer; anımsayışlar olsa bile, bu, geçmişin yansıması değil, geçmişin yazarken yeniden yaratılmasıdır. Yazar belleğini geçmişin pasif bir deposu olarak görmek; bu belleğin yazma anında oluşan aktif bir süreç olduğunu anlamamak demektir. Otobiyografik deneyimlerin anlatıldığı varsayılan Proust’un Kayıp Zamanın İzinde’lerini okuyan okur, hangi durağan yaşanmışlığı, nesnel anlamı, donmuş otobiyografik belleği bulacaktır? Servet-i Fünûn edebiyatındaki karamsar ve içe dönük havayı, yazarların baskı altında kalmalarına bağlayanlar, bu havada, bilgi kuramsız kalmış bir neslin izlerini görmemekle yanılmadılar mı?

Üçüncü önerme: Yazarın birey olarak yaşadığı gerçekliği kurgusallaştırdığını söylemek ne kadar mümkünse, yazarın birey olarak yaşadıklarını kurgusallaştırarak sakladığını söylemek de o kadar mümkündür. Aslında bireyin yaşadıklarını anı olarak değil de roman (veya başka türler) olarak sunmak istemesinde bile “saklama” (değiştirme de denilebilir) dürtüsü vardır. Adler, sanatçıların yaratma eyleminde bulunurken, kendi eksikliklerini ve yetersizliklerini telafisini amaçladıklarını söyler. Eğer öyleyse kişi kendi hayatını yazarken yaşanılanı değil, yaşanılmayanı anlatmaktadır. Bu durumda otobiyografik olduğu söylenen öyküde nesnel bilgi ve gerçek birey değil, simgesel bilgi ve yazar vardır.

Dördüncü önerme: Yazarın biyografik varlığı, başkasıyla sürekli etkileşim içindeyse ve insan bu kesintisiz etkileşimden biyografisini yazarak oluşturuyorsa, otobiyografinin kendisi bile

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

başkasının varlığıyla mümkündür. Bu durumda otobiyografik olduğu var sayılan her roman, başkalarıyla ortaklaşa yaratılan bir insan öyküsüdür. Romanın, içinden çıktığı atmosferden taşıdığı ampirik gerçeklikleri, bireyin bağıntısız gerçeklikleri olarak alamayız. Hatta yapısal yaklaşımlar, bu gerçekliklerin yazarla bile ilgilerini sorgularlar. Anlatılan her öykü kendine özgü dilsel araçlarla bir işleyiş düzeni kurar. Bu düzenin içinde üretilmiş gerçeklikler dış gerçekliğin yansıması ya da uzantısı değildirler.

Beşinci önerme: Hayat içinde dinamik bir özne olarak yaşayan bireyin, kendini yazının nesnelliğine olduğu gibi aktarması imkânsızdır. Çünkü bireyin reel durumu, ancak reelin içinde “kendisi”dir. Çağdaş eleştiri, başından beri bunun farkında olduğu için, yazar yerine “anlatıcı”yı koyar; anlatıcı dilsel bir varlıktır çünkü. Anlatıcı, yalnızca metnin içinde ve o anda vardır, başka hiçbir yerde bulunmamıştır. Beckett’in anlatıcısı “çok korkuyorum aslında, çünkü söylemim yalnızca benden ve buradan söz edebilir” (Beckett 1997: 312) derken, dilsel varlığının farkındadır.

Tez: Öyleyse otobiyografik olan roman yoktur.

Sonuç

Yazan kişi otobiyografik gerçeğini roman olarak düzenlemekle, hem “bilinen bir kimlik” olmayı hem de bu kimliğe sahip olmayı düşünebilir. Ama, insanın doğumla ölümü arasındaki hayatı, tek ve parçalanamaz bir öyküdür ve bu tek öyküyü bütünüyle anlatan bir roman yoktur. Dolayısıyla otobiyografi yazıldığı andan itibaren kendisinden uzaklaşmaya başlar. Roman da yazıldığı andan itibaren yazarın kendisi olmaya doğru yol alır. Roman elbette hayatın üzerinde açar ama hayatla roman arasında estetik boşluğu da aşan boşluklar vardır; her şeyden önce roman, bitmiş bir birlik; hayat, uçları açık bir zamandır. Romanın içinde her zaman otobiyografiden gelen bir bilgi, felsefe ve hikâye vardır. Bu yanıyla anlatılan her hikâye “anlatısal bir ben”dir. Yaşanmışlık olmadan roman olmaz ama yaşanmışlık da asla tekrar edilemez; yazarın belleği, geçmişin pasif bir deposu değildir; yazarın belleği, yazma anında da oluşan aktif bir süreçtir. Yazar, anlatıcılara dağılırken nesnelleştirdiği gibi, kendi eksiklik ve yetersizliklerini gideren

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

anlatıcılarla bir özdeşlik kurma çabasında da olabilir. Sonuçta bir roman ne kadar otobiyografikse o kadar da otobiyografik değildir.

KAYNAKÇA

- BECKETT, Samuel, 1997. Üçleme -Moloy, Malone Ölüyor, Adlandırılmayan- (ç.Uğur Ün). Ankara: Ayrıntı Yayınları
- FISCHER, Ernest, 1990. Sanatın Gerekliliği (ç.Cevat Çapan), Ankara; İmge Yayınları
- LUKACS, Georges, 2000. "Romanda Tarihsel Düşünsel anlam" Beş Dilli Kuş (Hz İ.Saraç). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- RANDALL, W. L,1999. Bizi Biz Yapan Hikayeler (ç.Şen Suer Kaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- SARTRE, Jean Paul, 2000. "Varoluşçuluk ve Yazınsal Eleştiri" Beş Dilli Kuş (hz. İkrım Saraç), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- YAKIN, Aslı Y., 2003. "Otobiyografi", Doğu Batı, S.22
- YÜCEL, Tahsin, 1997. Alıntılar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*